

POPULACE ROMŮ VE SČÍTÁNÍ LIDU 2011 Z HLEDISKA ÚZEMNÍ DISTRIBUCE A SOCIODEMOGRAFICKÉ STRUKTURY

ROMA POPULATION IN THE 2011 CZECH CENSUS BY TERRITORIAL DISTRIBUTION AND SOCIO-DEMOGRAPHIC STRUCTURE

Laura Fónadová – Tomáš Katrňák – Ivana Šimíková

Abstract:

The text analyses the inhabitants of the Czech Republic who in the 2011 Census of Population, Houses and Flats (SLDB11) either declared themselves to be of Roma nationality or indicated Roma as their mother tongue (or overlap in these characteristics). The authors analyse these persons both in terms of territorial distribution and socio-demographic structure. The data were obtained from the Czech Statistical Office. The text shows that although the Roma in the Czech Republic represent a predominantly urban population, the regions of the Czech Republic can be divided into four basic types in terms of the nature of the Roma population. Moreover, linking the aggregated SLDB11 data on spatial distribution with the data on socially excluded localities (SEL) from 2015 shows a significant overlap between the Roma population and the population living in SEL. In terms of socio-demographic structure, the authors analyse the differences between the general population, the Roma population that is identified by nationality, and the Roma population that can be identified by the Roma language. The conclusions show that there are significant differences between these populations living on the territory of the Czech Republic.

Key words: census, Roma population, Czech Republic, sociodemographic structure.

JEL Code: J10, J15, J19

Úvod

Předmětem této analýzy jsou obyvatelé České republiky, kteří se ve *Sčítání lidu, domů, bytů* v roce 2011 (SLDB11) buď přihlásili k romské národnosti (a to jak samostatně či v kombinaci s jinou národností) nebo jako mateřský jazyk uvedli romský jazyk (samostatně, nebo v kombinaci

s jiným mateřským jazykem), případně obojí současně. Naším cílem je představit základní charakteristiku takto vymezených osob, a to z hlediska územní či regionální distribuce a z hlediska sociodemografické struktury této populace. Pokládáme si následující výzkumné otázky: (1) Jak je romská populace z hlediska územní distribuce diferencovaná? (2) Liší se zásadně romské osoby z hlediska způsobu identifikace? Tedy je mezi osobami, které uvedly romskou národnost a těmi, které jako svůj mateřský jazyk uvedly romský jazyk, z hlediska sociodemografických vlastností významný rozdíl? (3) A jak se tyto dvě skupiny liší od všeobecné (neromské) populace?

Data, která analyzujeme, jsme získali od Českého statistického úřadu primárně pro potřeby projektu aplikovaného výzkumu,¹ a to ve dvojí podobě. Jednak jde o agregovaná data, která obsahují třídění prvního stupně podle námi zadaných vybraných znaků (proměnných). Tato data jsou de facto již ve formě výsledků – tabulek. Jako výzkumníci můžeme tyto tabulky pouze kolapsovat (redukovat) do méně kategorií jednotlivých znaků, nicméně nemůžeme analyzovat vztahy mezi znaky. Dále se jedná o individuální data, která lze analyzovat pomocí statistických procedur, nicméně tato data neobsahují všechny proměnné (např. chybí informace o obci a o její velikosti), a to proto, aby nebylo možné jednoduše identifikovat osoby, ať už na základě deklarované příslušnosti k romské národnosti, nebo na základě toho, že uvedli romský mateřský jazyk.² Pracujeme s oběma typy dat a při získávání odpovědí na naše výzkumné otázky je kombinujeme.

V textu nejdříve představíme argumenty, proč analyzovat a v čem jsou významná data o Romech ze Sčítání lidu. Dále na základě agregovaných dat představíme geografické rozložení romské populace a poté ukážeme sociodemografickou strukturu této populace. Pro souhrnné označení uvedených kategorií osob (Romové identifikovaní na základě romské národnosti, na základě romského mateřského jazyka a na základě kombinace romská národnost i romský jazyk) v textu používáme termíny *populace romských osob*, *populace romského obyvatelstva* případně také *romské (cílové) osoby* či *romská populace*.

1 Proč analyzovat data ze sčítání týkající se romské populace?

Data, která analyzujeme, mohou být v současnosti považována za data již neaktuální, a může se zdát, že by bylo lepší počkat na data ze sběru SLDB 2021. Další námitkou může být

¹ Projekt nese název *Vytvoření systému sběru kvantitativních dat pro vyhodnocování situace Romů v české společnosti*; je podpořen grantem z Norska v rámci programu Fondů EHP a Norska 2014-2021.

² V souladu s Nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně osobních údajů jakožto unijního právního předpisu, který je účinný pro Českou republiku od 25. května 2018. Tento předpis upravuje pravidla pro sběr a další zpracování osobních údajů (mezi které patří kromě jiných i etnický původ).

předpokládaná sporná validita dat z cenzů týkající se zachycení romské populace, která je dlouhodobě terčem kritiky (srov. Langhamrová, Fiala, 2008; Simon, 2012; Messing, 2014). Z tohoto důvodu je nezbytné uvést několik argumentů, které nás k tomu vedly.

Prvním z nich je fakt, že kromě přehledu o počtu osob, které deklarovaly romskou národnost nebo uvedly jako mateřský jazyk romštinu,³ nebyla tato data zatím podrobněji analyzována. Druhým z nich je pragmatická potřeba, která vychází z tlaků na sběr etnických dat (srov. např. Joppke, 2007; Simon, 2012; Català-Oltra L, Arza-Porras J. a La Parra-Casado, 2021). Výrazem takového tlaku je v současné době podmiňování čerpání evropských fondů na integrační politiku prokazatelným úsilím národních vlád o nastavení sběru dat o romské populaci.⁴ Jak ovšem v souvislosti s minoritními skupinami autoři Font a Mendez (2013a, s.15) zmiňují, výzkumníci narážejí na značné problémy při získávání spolehlivých údajů o skupinách či menšinách, jako jsou přistěhovalci, osoby narozené v cizině nebo obecně etnické menšiny. Romskou populaci lze nepochybně řadit do této kategorie tzv. „hard-to-survey“ populace (srov. Font, Mendez, 2013b; Kappelhof, 2015), což mimo jiné znamená, že je obtížně identifikovatelná a obtížně dostupná (řídce se vyskytující a do určité míry v pohybu v rámci prostoru). Proto považujeme data z cenzů za v podstatě jediný použitelný zdroj informací o územní distribuci této populace (v českém kontextu reprezentované osobami, které deklarovaly romskou národnost nebo uvedly romštinu jako mateřský jazyk), zvláště, pokud chceme překročit stín tzv. sociálně vyloučených lokalit (na které se zájem o romskou populaci většinou redukuje). Zároveň je ale nezbytné mít na paměti slabiny těchto dat, a to zejména z hlediska použitých proxy, tedy zástupných znaků pro identifikaci populace, které mohou způsobovat, že ze statistické evidence může vypadávat specifická část romské populace (Farkas, 2017). Právě vliv použitých zástupných znaků na zachycení různých segmentů romské populace se snažíme empiricky demonstrovat analýzou sociodemografických charakteristik populace, která deklarovala romskou národnost a populace, která uvedla romský jazyk jako mateřský.

2 Popis romské populace

Osoby, které při posledním *Sčítání lidu, domů a bytů* v roce 2011 (SLDB11) uvedly romskou národnost (jako jedinou či v kombinaci s jinou) nebo jako mateřský jazyk uvedly

³ ČSÚ; Veřejná databáze; Statistiky; Sčítání lidu, domů a bytů 2011; Definitivní výsledky; Obyvatelstvo; Mateřský jazyk. Tab. 153 Obyvatelstvo podle národnosti, mateřského jazyka a podle pohlaví <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=30715&pvo=SPCR153&z=T>

⁴ European Commission (2020). *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – A Union of Equality: EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation*, COM (2020) 620, Brussels, 7 October 2020.

romský jazyk či obojí, bylo celkově 44373. Tabulka 1 ukazuje tyto osoby zvlášť ve všech třech kategoriích. Vidíme, že osob, které uvedly romský mateřský jazyk (buď jen samostatně či v kombinaci s romskou národností), bylo v 2011 dohromady významně více (39511) než osob, které uvedly romskou národnost (buď samostatně nebo v kombinaci s romským mateřským jazykem), kterých bylo dohromady bezmála 13000. Jak Šimíková a kol. (2019) uvádí, ze tří polistopadových SLDB (v roce 1991, 2001 a 2011) byl počet osob hlásících se k romské národnosti, oproti těm, kteří jako svůj mateřský jazyk uvedli romštinu, vyšší pouze v roce 1991. Od té doby, resp. v dalších SLDB je trend opačný. Z celkové populace, která byla identifikována ve SLDB11 na základě obou těchto identifikací a s jejich kombinací se jedná o 0,05 % populace.

Tabulka 1. Počty a podíly obecné a romské populace v ČR v roce 2011

	Populace ČR	Romská národnost	Romský jazyk	Romský nár./jazyk	Celkem
Absolutní počet	10 392 187	4 862	31 424	8 087	10 436 560
Podíl (%)	99,6	0,1	0,3	0,1	100,0

Zdroj: ČSÚ

2.2 Populace Romů z hlediska územní distribuce

Tabulka 2 představuje početní rozložení romských osob v jednotlivých krajích České republiky, což poskytuje obraz o základní diferenciaci této populace z prostorového hlediska. Kraje jsme seřadili sestupně od největšího počtu romských osob po nejmenší počet.

Tabulka 2: Rozložení romské populace podle krajů

Kraj	Abs. počet	Podíl (%)
Ústecký	7 896	17,8
Moravskoslezský	6 870	15,5
Středočeský	4 260	9,6
Olomoucký	3 428	7,7
Jihomoravský	3 027	6,8
Královéhradecký	2 640	6,0
Hlavní město Praha	2 523	5,7
Jihočeský	2 516	5,7
Liberecký	2 363	5,3
Karlovarský	2 356	5,3
Plzeňský	2 152	4,9
Pardubický	1 878	4,2
Zlínský	1 326	3,0
Vysočina	1 138	2,6
<i>Celkem</i>	<i>44 373</i>	<i>100,0</i>

Zdroj: ČSÚ

Při pohledu na tabulku 2 vidíme, že jedna třetina osob deklarujících v SLDB11 příslušnost k romské národnosti nebo uvádějících romský mateřský jazyk se koncentrovala v Ústeckém a Moravskoslezském kraji. Kolem 7 % osob identifikujeme ve Středočeském, Olomouckém a Jihomoravském kraji. Naopak nejméně cílových osob najdeme ve Zlínském kraji a v kraji Vysočina.

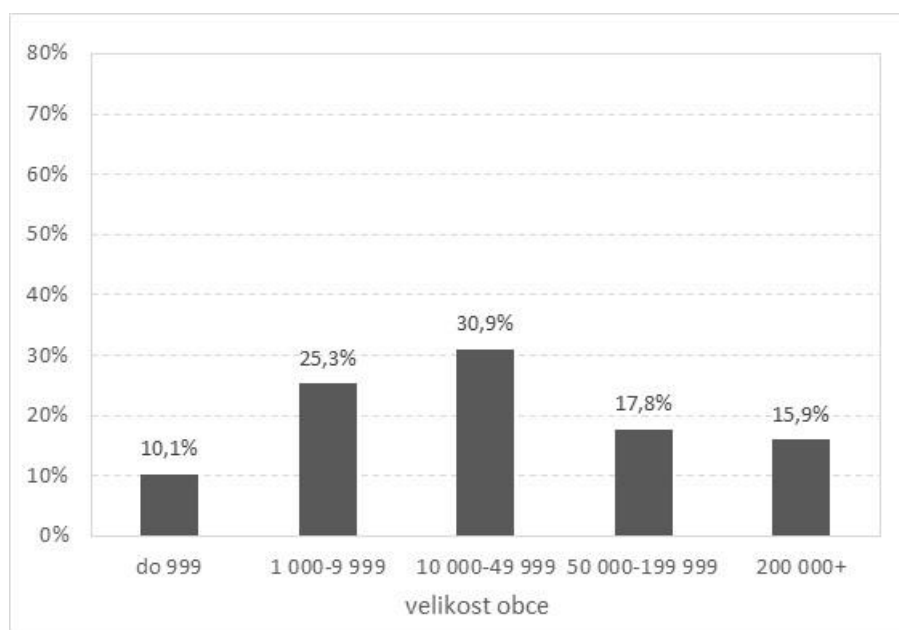
Tabulka 3 ukazuje rozložení romské populace z hlediska velikosti obce, což představuje další dimenzi prostorové distribuce. Největší část této populace (19 %) žije ve středně velkých obcích o velikosti 20 až 50 tisíc. S výjimkou nejmenších obcí (do 200 obyvatel), kde najdeme jen velmi nepatrnou část této populace, můžeme konstatovat, že romská populace se vyskytovala ve všech velikostních sídlech v České republice.

Tabulka 3: Rozložení romské populace podle velikosti obce

Velikost obce	Abs. počet	Podíl (%)
do 199	323	0,7
200 až 499	1 790	4,0
500 až 999	2 378	5,4
1 000 až 1 999	2 491	5,6
2 000 až 4 999	4 528	10,2
5 000 až 9 999	4 194	9,5
10 000 až 19 999	5 371	12,1
20 000 až 49 999	8 350	18,8
50 000 až 99 999	6 430	14,5
100 000 až 199 999	1 446	3,3
200 000 až 499 999	4 549	10,3
1 000 000 a více	2 523	5,7
<i>Celkem</i>	<i>44 373</i>	<i>100,0</i>

Zdroj: ČSÚ

V grafu 1 jsme sloučili obce z hlediska velikosti do pěti velikostních kategorií, což umožňuje přehledněji demonstrovat procentuální rozložení romských osob v nich. Dvě třetiny (65 %) romských osob se v roce 2011 nacházelo ve městech od 10 tisíc obyvatel a více, z toho jedna třetina (33 %) pak ve městech nad 50 tisíc obyvatel. Dokládá to, že Romové v České republice představují převážně městské obyvatelstvo. Na druhé straně v obcích do 1000 obyvatel žilo přibližně 10 % této populace, což je menší podíl osob ve srovnání s obecnou populací, kde je podíl osob žijících v nejmenších obcích (do 1000 obyvatel) kolem 17 %.

Graf 1: Rozložení romské populace podle velikosti obce (%)

Zdroj: ČSÚ

2.3 Rozložení romské populace v rámci krajů ČR

Tabulka 4 ukazuje podrobné rozložení romské populace z hlediska velikosti obcí v jednotlivých krajích. To, že populaci Romů v České republice představuje převážně městské obyvatelstvo, platí nejvíc pochopitelně v případě Prahy, pak v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji. V případě těchto krajů jde navíc o koncentraci do jedné metropole na území kraje. V jiných krajích představuje cílová populace rovněž převážně městské obyvatelstvo, ale diverzifikovanější do více měst.

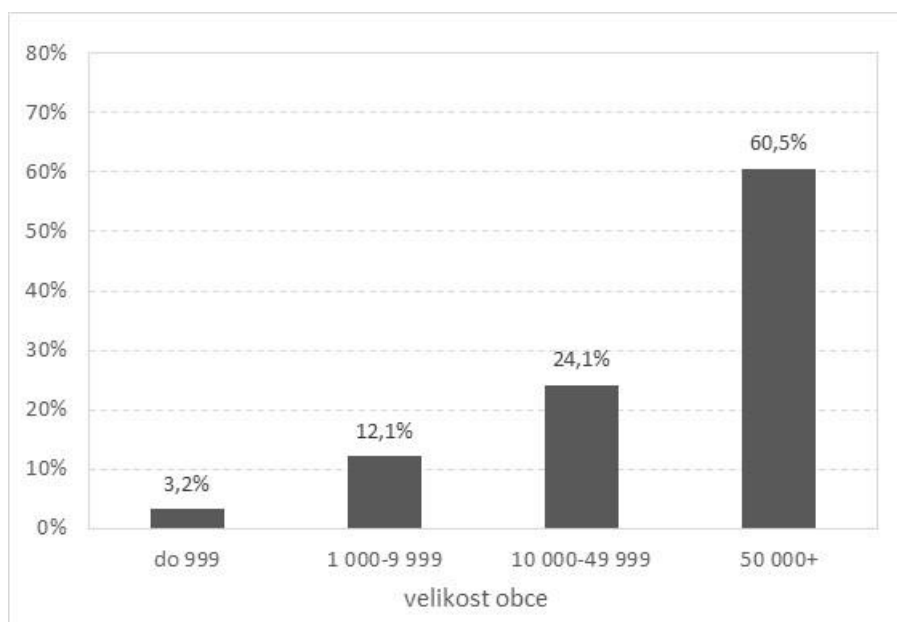
Tabulka 4: Rozložení romské populace v krajích dle velikosti obce (%)

kraj	velikost obce										
	0-199	200-499	500-999	1 000-19 999	2000-4 999	5 000-9 999	10 000-19 999	20 000-49 999	50 000-99 999	100 000-1 000 000	
Hlavní město Praha	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	100,0
Jihočeský	1,6	4,3	3,6	3,7	17,7	8,0	10,4	26,2	24,6	0,0	100,0
Jihomoravský	0,6	2,1	4,0	3,6	5,4	3,8	4,0	11,7	0,0	64,8	100,0
Karlovarský	0,3	3,5	3,3	7,2	13,3	12,8	18,8	40,8	0,0	0,0	100,0
Královéhradecký	1,7	8,6	7,3	6,3	12,0	28,4	11,4	12,0	12,4	0,0	100,0
Liberecký	0,1	2,1	5,9	5,1	16,9	20,1	7,7	26,9	0,0	15,2	100,0
Moravskoslezský	0,2	1,9	1,1	1,8	2,7	7,7	5,0	19,2	22,9	37,7	100,0
Olomoucký	0,4	6,7	16,3	11,6	10,6	7,6	13,3	24,6	0,0	9,0	100,0
Pardubický	0,7	5,6	4,5	10,0	11,8	7,2	28,9	3,0	28,2	0,0	100,0
Plzeňský	2,6	8,0	5,7	10,5	16,3	6,1	13,9	0,8	0,0	36,2	100,0
Středočeský	1,1	7,3	10,8	9,7	13,7	9,3	20,8	16,1	11,2	0,0	100,0
Ústecký	0,1	2,7	3,7	4,6	13,1	7,3	17,5	19,8	31,3	0,0	100,0
Vysočina	4,0	6,7	6,4	5,5	4,0	19,3	1,6	20,3	32,2	0,0	100,0
Zlínský	0,8	2,3	6,9	4,5	8,0	8,3	10,6	53,5	5,0	0,0	100,0
<i>Total</i>	<i>0,7</i>	<i>4,0</i>	<i>5,4</i>	<i>5,6</i>	<i>10,2</i>	<i>9,5</i>	<i>12,1</i>	<i>18,8</i>	<i>14,5</i>	<i>19,2</i>	<i>100,0</i>

Zdroj: ČSÚ

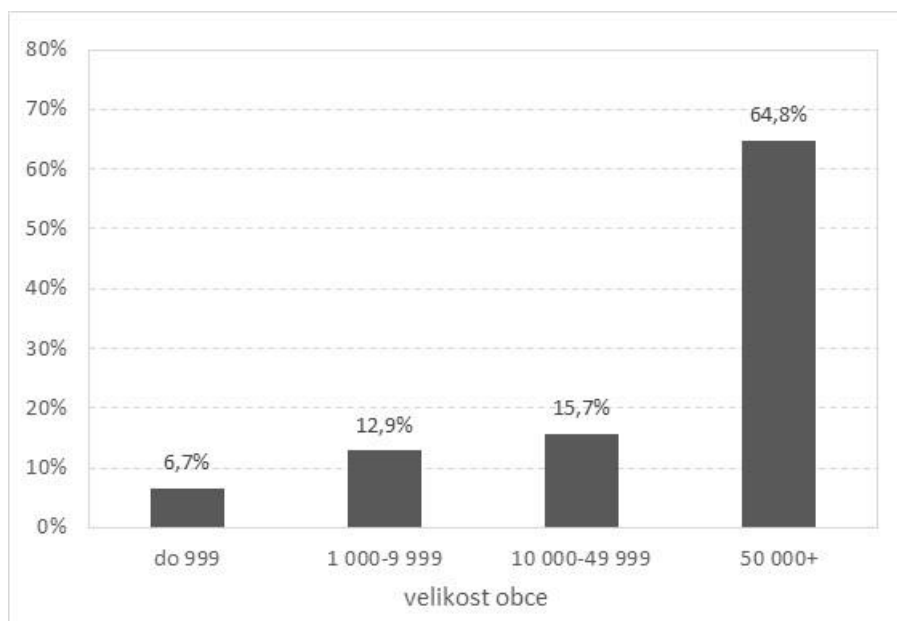
Pro přehlednější situaci v krajích jsme velikost obce zúžili na 4 kategorie, neboť největší města představují v jednotlivých krajích zpravidla velmi rozdílné velikostní kategorie (srov. např. Jihomoravský kraj a Ústecký kraj). V grafu 2 vidíme, že v Moravskoslezském kraji žilo v populačně větších městech (nad 50 tisíc obyvatel) a největších městech celkem 60 % všech osob romské populace. Podobně situace vypadá i v Jihomoravském kraji (graf 3), kde se v roce 2011 téměř 65 % všech romských osob žijících v kraji koncentrovalo v Brně. V těchto dvou krajích je to téměř dvojnásobek oproti celorepublikovému podílu Romů (33 %) v největších městech. V případě těchto dvou krajů, Moravskoslezského a Jihomoravského spolu s hlavním městem, má tedy populace romského obyvatelstva převážně charakter velkoměstského obyvatelstva.

Graf 2: Rozložení romské populace podle velikosti obce v Moravskoslezském kraji

Zdroj: ČSÚ

Graf 3: Rozložení romské populace podle velikosti obce v Jihomoravském kraji

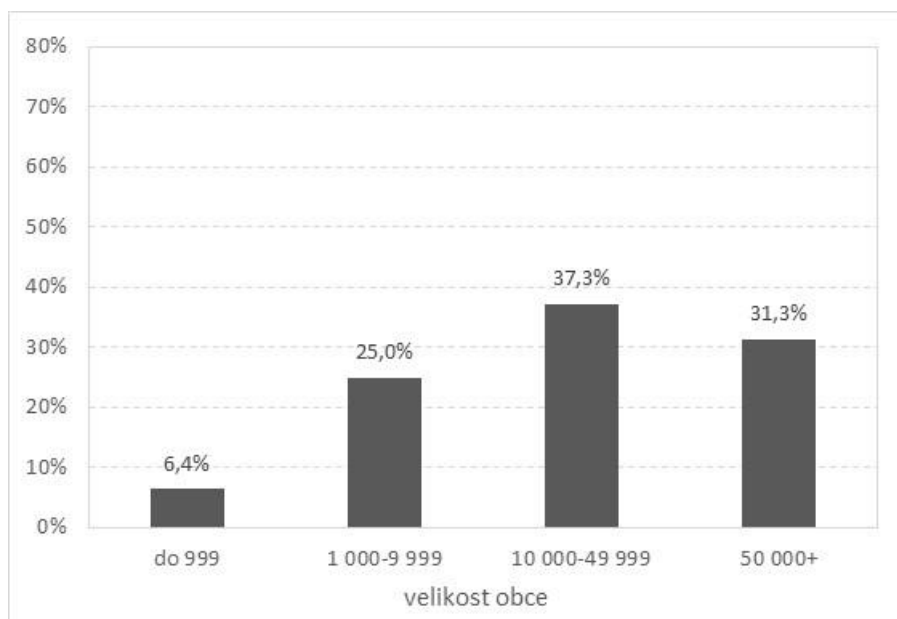

Zdroj: ČSÚ

Převaha obyvatelstva města střední velikosti charakterizuje také Ústecký kraj (graf 4), kde, jak jsme viděli (tabulka 2), žilo v roce 2011 nejvíce osob deklarujících romskou národnost či romský mateřský jazyk. Podobná převaha městského obyvatelstva platí také pro Jihočeský, Karlovarský (okres Sokolov) a Pardubický kraj, kde v obcích s počtem obyvatel od 10 tisíc a více se nacházelo 60 % populace romských osob žijících v těchto krajích. Do této kategorie lze

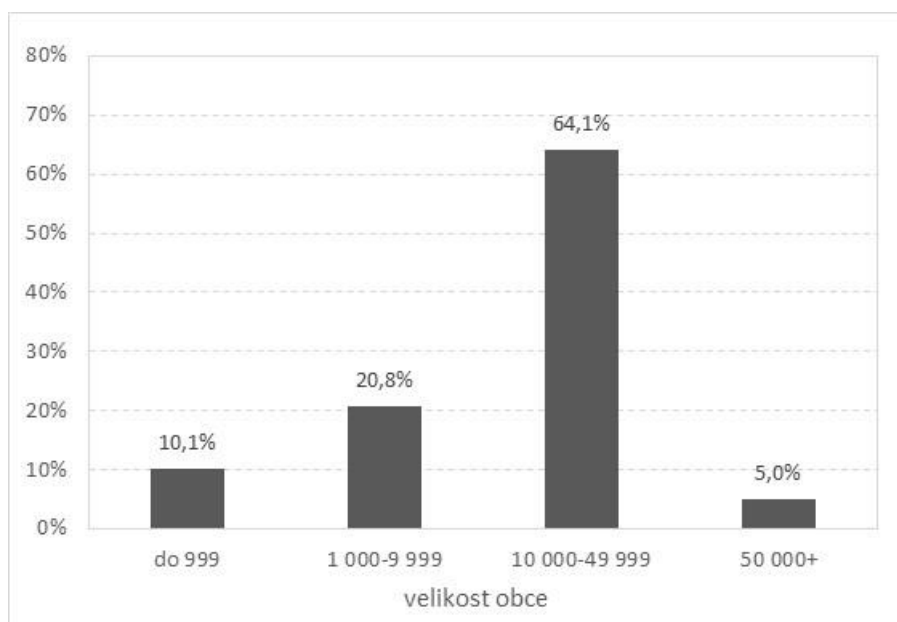
zařadit i Zlínský kraj (okres Vsetín), tedy kraj s druhým nejmenším počtem romských osob v roce 2011 (graf 5).

Graf 4: Rozložení romské populace podle velikosti obce v Ústeckém kraji

Zdroj: ČSÚ

Graf 5: Rozložení romské populace podle velikosti obce ve Zlínském kraji

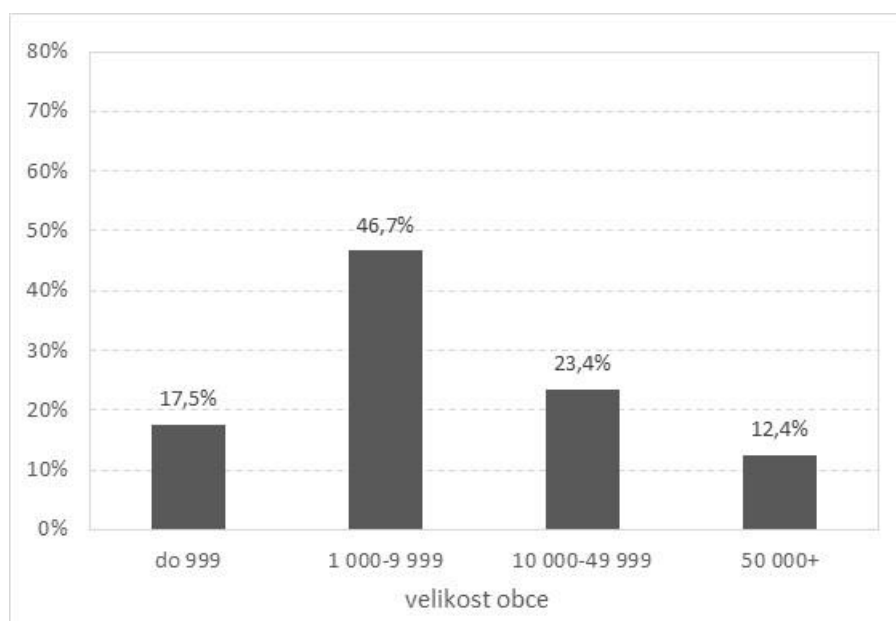

Zdroj: ČSÚ

Opak ke krajům, ve kterých v roce 2011 v rámci romské populace dominuje městské obyvatelstvo, představují kraj Královéhradecký (graf 6) a Olomoucký (graf 7). V prvně jmenovaném skoro dvě třetiny romské populace (64 %) žily v menších městech či obcích (do 10 tisíc obyvatel). V Olomouckém kraji žilo v menších městech a obcích 53 % Romů. Romská

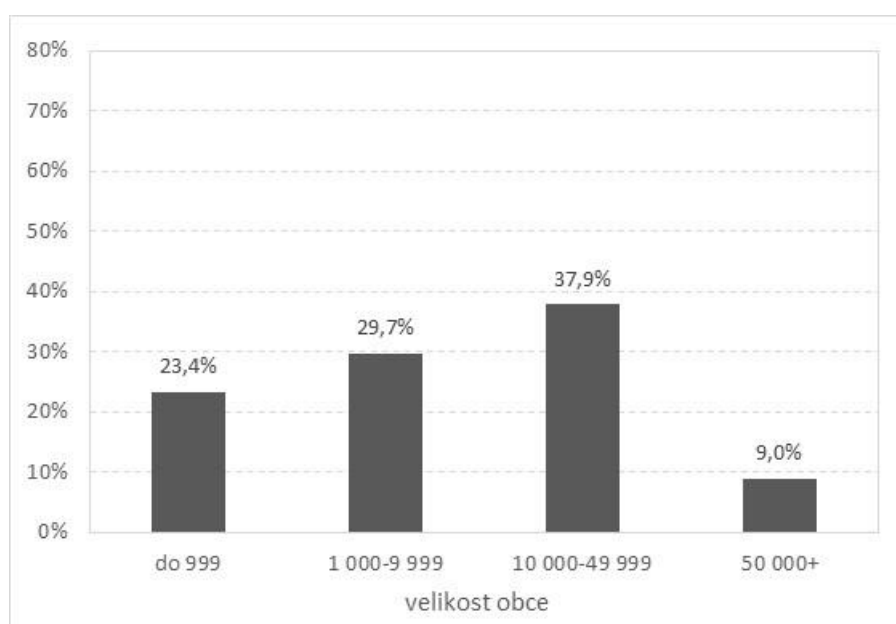
populace má v těchto dvou jmenovaných krajích (Královéhradecký a Olomoucký) tedy převážně charakter obyvatelstva vesnic či malého města.

Graf 6: Rozložení romské populace podle velikosti obce v Královéhradeckém kraji

Zdroj: ČSÚ

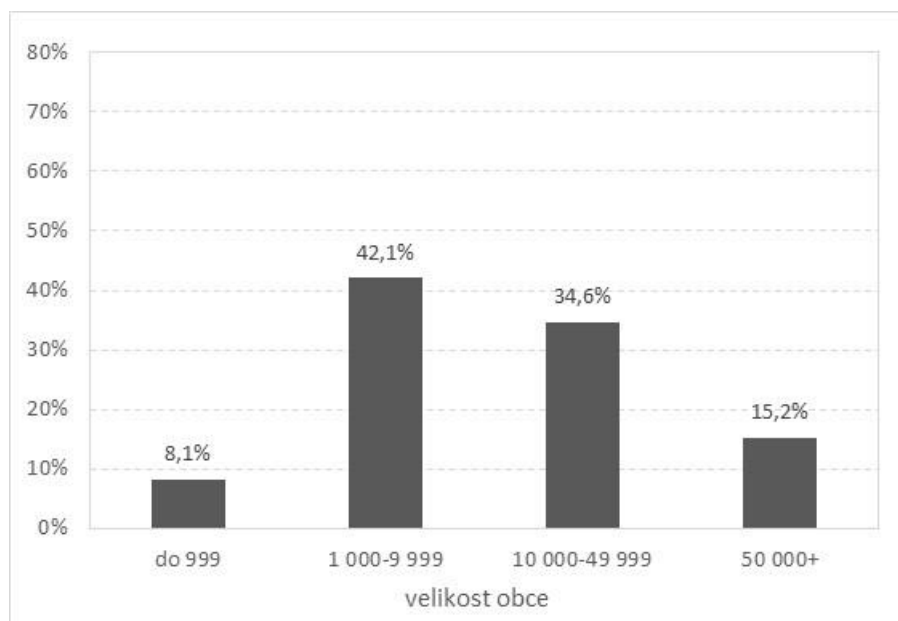
Graf 7: Rozložení romské populace podle velikosti obce v Olomouckém kraji

Zdroj: ČSÚ

Poslední kategorii představují tzv. „vyvážené“ či „smíšené“ kraje: Středočeský, Liberecký, Plzeňský a Vysočina s přibližně stejným poměrem romských osob žijících ve středně velkých a větších městech a malých měst či obcích, což můžeme ukázat na příkladu Libereckého kraje (graf 8).

Graf 8: Rozložení romské populace podle velikosti obce v Libereckém kraji

Zdroj: ČSÚ

Kraje České republiky lze z hlediska převažujícího charakteru populace romského obyvatelstva rozdělit do následujících 4 základních kategorií:

1. Kraje s romskou populací převážně velkoměstského typu obyvatelstva (Hlavní město Praha, Jihomoravský a Moravskoslezský)
2. Kraje s romskou populací převážně obyvatelstva typu středně velkého města (Jihočeský, Karlovarský, Pardubický, Ústecký a Zlínský)
3. Kraje s romskou populací převážně typu obyvatelstva vesnic či malého města (Královéhradecký a Olomoucký)
4. Kraje s „vyváženým“ rozložením romské populace v různých velikostních typech obcí (Liberecký, Plzeňský, Středočeský a Vysočina).

2.4. Rozložení romské populace dle okresů ČR

Tabulka 5 demonstruje další prostorové hledisko a sice rozložení populace romských osob v jednotlivých okresech České republiky, což uvnitř krajů umožňuje další přesnější lokalizaci míst, ve kterých se nacházely osoby tvořící populaci Romů v datech SLDB11. 7092 osob, tedy 16 % osob, žije ve třech metropolích Česka. V Ostravě je to konkrétně 2608, v Praze 2523 a v Brně-městě 1961 osob.

Tabulka 5: Rozložení romské populace podle okresů

Okres	Abs. počet	Podíl (%)		Abs. počet	Podíl (%)
Ostrava-město	2 608	5,9	Nymburk	403	0,9
Praha	2 523	5,7	Chrudim	395	0,9
Brno-město	1 961	4,4	Trutnov	391	0,9
Karviná	1 828	4,1	Litoměřice	362	0,8
Most	1 825	4,1	Rokycany	322	0,7
Ústí nad Labem	1 419	3,2	Rychnov nad Kněžnou	308	0,7
Děčín	1 377	3,1	Šumperk	300	0,7
Přerov	1 336	3,0	Kroměříž	284	0,6
Chomutov	1 268	2,9	Svitavy	275	0,6
Sokolov	1 154	2,6	Havlíčkův Brod	264	0,6
Teplice	996	2,2	Uherské Hradiště	259	0,6
Liberec	881	2,0	Tábor	258	0,6
Olomouc	854	1,9	Prachatice	254	0,6
Bruntál	840	1,9	Tachov	253	0,6
Hradec Králové	833	1,9	Brno-venkov	252	0,6
Kladno	828	1,9	Domažlice	252	0,6
Plzeň-město	792	1,8	Hodonín	245	0,6
Pardubice	738	1,7	Příbram	240	0,5
České Budějovice	725	1,6	Třebíč	234	0,5
Prostějov	709	1,6	Klatovy	233	0,5
Jablonec nad Nisou	676	1,5	Jeseník	229	0,5
Opava	673	1,5	Rakovník	219	0,5
Vsetín	673	1,5	Vyškov	210	0,5
Karlovy Vary	655	1,5	Strakonice	209	0,5
Louny	649	1,5	Praha-východ	199	0,5
Česká Lípa	646	1,5	Plzeň-sever	196	0,4
Náchod	576	1,3	Beroun	194	0,4
Cheb	547	1,2	Praha-západ	176	0,4
Jičín	532	1,2	Břeclav	169	0,4
Nový Jičín	518	1,2	Semily	160	0,4
Kolín	491	1,1	Jindřichův Hradec	134	0,3
Kutná Hora	485	1,1	Žďár nad Sázavou	120	0,3
Český Krumlov	482	1,1	Znojmo	118	0,3
Mělník	472	1,1	Zlín	110	0,3
Ústí nad Orlicí	470	1,1	Plzeň-jih	104	0,2
Mladá Boleslav	469	1,1	Benešov	84	0,2
Jihlava	458	1,0	Blansko	72	0,2
Písek	454	1,0	Pelhřimov	62	0,1
Frydek-Místek	403	0,9	<i>Celkem</i>	<i>44 373</i>	<i>100,0</i>

Zdroj: ČSÚ

Z okresů, které nejsou nutně samostatná města, jsou nejpočetnější Karviná a Most. To koresponduje se dvěma kraji s největším počtem romských osob. V Ústeckém kraji se

nacházely další 3 okresy s vysokým podílem romské populace, konkrétně Ústí nad Labem, Děčín a Chomutov. Mezi další okresy s vysokou koncentrací romských osob patří okresy Přerov (Olomoucký kraj) Sokolov (Karlovarský kraj) a Teplice (Ústecký kraj).

Data ze SLDB11 jsme na základě identifikátoru obce propojili s daty o sociálně vyloučených lokalitách (SVL) v obcích v ČR z roku 2015. SVL data vycházejí z identifikace lokálních expertů na romskou problematiku v ČR a ukazují jednak odhady počtu SVL v rámci obcí a jednak odhady počtu osob, nikoliv však nezbytně s romskou národností nebo s romským jazykem, které v těchto SVL žijí.⁵

Podle těchto dat byl v ČR v roce 2015 297 obcí s alespoň jednou SVL. Celkový počet SVL pak byl 606. Ve čtyřech malých obcích do 500 obyvatel (jedná se o Beřovice ve Středočeském kraji, Cotkytle v Pardubickém kraji a Mířkov a Rybník v Plzeňském kraji) je v datech o SVL označena jedna SVL, nicméně podle dat SLDB 11 se v těchto obcích nenachází nikdo z romské populace. Ve všech zbylých obcích, v nichž byly identifikovány SVL v roce 2015, nacházíme v datech SLDB11 osoby romské populace. Konkrétně to znamená, že překryv SVL s výskytem romské populace v obcích při SLDB11 je v 98.6 % (293 z 297 obcí). Z hlediska počtu Romů v obcích je překryv téměř tříčtvrtinový. Konkrétně ze 44373 osob romské populace v SLDB11 žije 33034 osob v obcích, v nichž byly identifikovány SVL ($33034/44373=76\%$). I když se tyto údaje netýkají jedněch a těch samých jedinců, nevíme tedy, že ti, kteří uvádějí romskou národnost nebo romský jazyk, jsou zároveň ti, kteří žijí v SVL, přesto považujeme překryv těchto údajů za tolik významný, abychom mohli konstatovat, že tam kde se vyskytuje romské obyvatelstvo v ČR, najdeme také s velkou pravděpodobností SVL.

Tabulka 6 ukazuje obce, v nichž se vyskytuje nejvyšší počet SVL v ČR. Dále tabulka obsahuje sloupec odhadů počtu obyvatel v těchto SVL v rámci obcí a velikost romské populace v těchto obcích na základě dat SLDB11. Jak vidíme, největší celkový odhadovaný počet osob žijících v SVL mají tři největší města: Brno-město, Ostrava-město, Praha, a dále města Ústeckého kraje: Ústí nad Labem, Most, Chomutov a Bruntál. Z hlediska počtu okresů se SVL jde zejména o Moravskoslezský (8 okresů), Ústecký (7 okresů) a Karlovarský kraj (6 okresů). Kraje, na jejichž území se v roce 2015 SVL nenacházely, byly kraje Vysočina a Zlínský kraj.

⁵ Více k projektu zde: <https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/index2679.html?page=1>

Tabulka 6: Obce podle počtu SVL, populace v SVL a romské populace

Kraj	Okres	Obec	SVL počet	SVL počet obyvatel	Romská populace SLDB11
Moravskoslezský	Ostrava-město	Ostrava	13	7 800	2 588
Středočeský	Kladno	Kladno	12	1 000	478
Jihomoravský	Brno-město	Brno	8	8 000	1 961
Hlavní město Praha	Praha	Praha	7	7 000	2 523
Karlovarský	Karlovy Vary	Karlovy Vary	7	820	255
Ústecký	Chomutov	Chomutov	7	3 400	555
Ústecký	Most	Most	7	5 400	1 236
Plzeňský	Tachov	Stříbro	6	280	42
Středočeský	Kladno	Slaný	6	470	89
Středočeský	Příbram	Příbram	6	600	46
Jihočeský	České Budějovice	České Budějovice	5	800	618
Karlovarský	Cheb	Teplá	5	310	35
Královéhradecký	Náchod	Náchod	5	300	224
Liberecký	Jablonec nad Nisou	Jablonec nad Nisou	5	230	408
Moravskoslezský	Nový Jičín	Odry	5	140	62
Moravskoslezský	Opava	Opava	5	540	347
Olomoucký	Přerov	Přerov	5	1 000	571
Pardubický	Ústí nad Orlicí	Ústí nad Orlicí	5	160	59
Ústecký	Děčín	Šluknov	5	1 000	142
Ústecký	Louny	Žatec	5	740	74
Ústecký	Ústí nad Labem	Ústí nad Labem	5	7 400	1 238
Jihočeský	Jindřichův Hradec	České Velenice	4	100	36
Jihočeský	Strakonice	Strakonice	4	220	148
Jihočeský	Český Krumlov	Český Krumlov	4	300	188
Karlovarský	Cheb	Aš	4	310	39
Karlovarský	Cheb	Cheb	4	300	360
Karlovarský	Karlovy Vary	Ostrov	4	230	194
Karlovarský	Sokolov	Nové Sedlo	4	280	59
Královéhradecký	Náchod	Broumov	4	575	127
Liberecký	Liberec	Liberec	4	200	359
Liberecký	Liberec	Bulovka	4	150	65
Liberecký	Česká Lípa	Česká Lípa	4	380	227
Moravskoslezský	Bruntál	Bruntál	4	1 600	305
Moravskoslezský	Bruntál	Krnov	4	670	249
Moravskoslezský	Karviná	Orlová	4	890	190
Moravskoslezský	Nový Jičín	Nový Jičín	4	280	162
Moravskoslezský	Opava	Vítkov	4	290	136
Olomoucký	Prostějov	Prostějov	4	340	180
Plzeňský	Plzeň-město	Plzeň	4	820	778
Středočeský	Kutná Hora	Kutná Hora	4	260	243
Středočeský	Mělník	Neratovice	4	270	101
Ústecký	Děčín	Varnsdorf	4	920	167
Ústecký	Teplice	Teplice	4	800	300

Zdroj: Mapa sociálně vyloučených lokalit v ČR (2015)

3. Sociodemografická charakteristika romské populace

Jaká je sociodemografie osob, které v datech SDLB11 uvedly romskou národnost nebo romský mateřský jazyk či obojí dohromady? V tabulce 7 jsou uvedeny údaje za neromskou populaci ČR (viz první sloupec tabulky), přičemž neromskou populaci tvoří všichni, kteří nedeklarovali ani romskou národnost, ani romský mateřský jazyk ani kombinaci těchto dvou znaků. Tabulka tedy umožňuje srovnání populace romských osob s neromskou populací.

Tabulka 7: Sociodemografická struktura romské populace podle způsobu identifikace

Pohlaví (%)	Neromská populace	Romská národnost	Romský jazyk	Romská nár./jazyk	Romové celkem
muži	49,0	52,9	51,3	52,3	51,7
ženy	51,1	47,1	48,7	47,7	48,3
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Průměrný věk					
muži	39,0	26,6	31,4	31,3	30,8
ženy	42,0	24,6	32,5	31,5	31,5
celkem	40,5	25,7	31,9	31,4	31,1
Průměrný počet dětí					
	1,57	2,14	2,70	2,68	2,65
Rodinný stav (%)					
svobodný/svobodná	39,9	71,3	59,5	59,7	60,9
ženatý/vdaná	42,4	20,1	27,1	28,0	26,5
rozvedený/rozvedená	10,3	6,6	9,5	8,6	9,0
vdovec/vdova	7,3	2,1	3,9	3,6	3,6
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Vzdělání (%)					
neukončené základní vzdělání	0,8	8,1	13,8	13,2	13,2
základní vzdělání	18,0	53,4	65,8	59,3	63,4
střední vč. vyučení (bez maturity)	34,9	16,3	15,0	16,0	15,3
úplné střední s maturitou	33,0	12,1	4,0	6,5	5,2
vysokoškolské	13,2	10,1	1,4	5,0	2,9
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: ČSÚ

První rozdíl lze spatřit ve větším zastoupení mužů ve skupině romských osob oproti podílu mužů a žen v obecné populaci (bez Romů). Poměr pohlaví mezi osobami romské a neromské populace je prakticky opačný. Tento rozdíl však nutně neznamená odlišnou strukturu populace romských osob z hlediska podílu žen a mužů, ale může jít o zachycení efektu větší

ochoty hlásit se k romské příslušnosti u mužů než v případě žen (či podobně u uvedení romského jazyka jako mateřského jazyka).

Co se týká rozdílu mezi těmi, kteří se jako Romové identifikovali uvedením národnosti vs. romského mateřského jazyka, lze konstatovat, že ti, co uvedli pouze romskou národnost, jsou oproti těm, co uvedli romský jazyk (případně i v kombinaci s romskou národností):

- mladší (v průměru téměř o 6 let);
- častěji svobodní či svobodné (rozdíl 12 %);
- mají vyšší stupeň dosaženého vzdělání.

Tabulka 8 ukazuje, že lze rozlišit dvě skupiny Romů. Tu početnější (39511 osob) tvoří v průměru starší a méně vzdělané osoby, které deklarují romský mateřský jazyk, z nichž se k romské národnosti hlásí pětina (20 %). Tu druhou představuje necelých 5 tisíc osob (4862), které jsou v průměru mladší, svobodní a s vyšším ukončeným vzděláním. Tito Romové sice romštinu jako mateřský jazyk neuvádějí, ve Sčítání lidu v roce 2011 se však hlásili k romské národnosti.

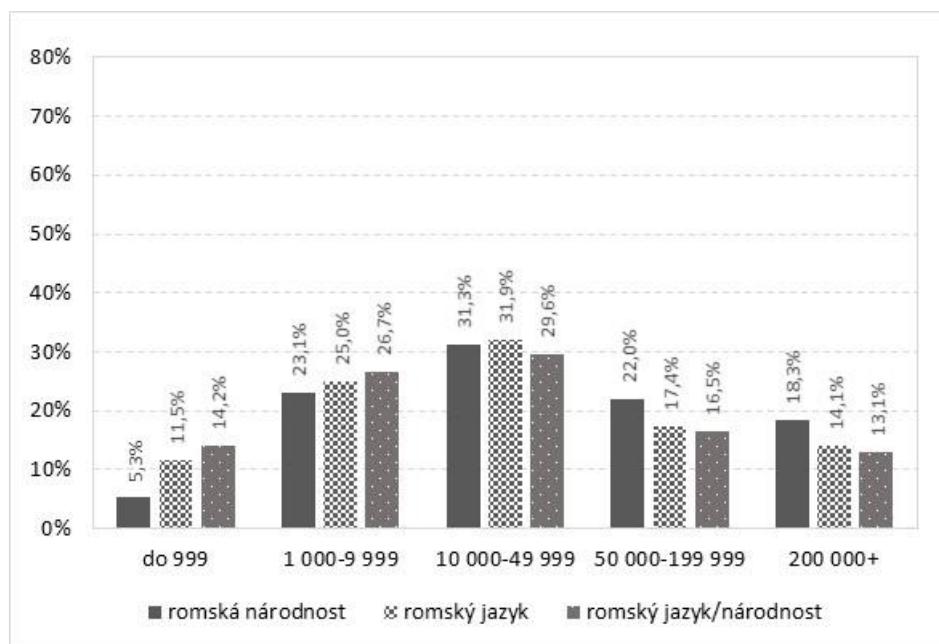
Tabulka 8: Kombinace romské identifikace národnosti a jazyka v datech SLDB11

Národnost	Mateřský jazyk		
	jiný	romský	celkem
jiná	10 392 187	31 424	10 423 611
	99,9%	79,5%	99,9%
romská	4 862	8 087	12 949
	0,1%	20,5%	0,1%
celkem	10 397 049	39 511	10 436 560
	100,0%	100,0%	100,0%

Zdroj: ČSÚ

V grafu 9 vidíme další rovinu rozdílu sociodemografických charakteristik osob podle způsobu etnické identifikace a velikosti obce. Ti, kteří deklarují pouze romskou národnost, jsou mladší a vzdělanější, a tak jsou také výrazněji zastoupeni ve větších městech (40 %). Mezi těmi, kteří uvedli romský mateřský jazyk (nebo v kombinaci s romskou národností), je nejen větší podíl osob s neukončeným či ukončeným základním vzděláním, ale také je mezi nimi o něco více těch, kteří žijí v obcích s menším počtem obyvatel.

Graf 9: Rozložení romské populace dle velikosti obce a způsobu identifikace

Zdroj: ČSÚ

Z hlediska základních sociodemografických charakteristik je rozdíl mezi neromskou populací ČR a jakkoli vymezenou romskou populací výraznější než rozdíly mezi těmi, kteří se identifikovali jako Romové buď deklarací národnosti či skrz mateřský jazyk. Na základě tabulky 7 lze shrnout, že populace romských osob ve srovnání s neromskou populací:

- je mladší v průměru asi o 9 let;
- se vyznačuje rozdílem průměrného počtu dětí o 1 dítěte více;
- je z hlediska rodinného stavu převážně svobodná (rozdíl 21 %);
- a má výrazně nižší stupeň dosaženého vzdělání.

Závěr

Na začátku tohoto příspěvku jsme si položili tři výzkumné otázky. Jak je romská populace z hlediska územní distribuce diferencovaná, dále zda se liší romské osoby ze sociodemografického hlediska podle způsobu identifikace romské příslušnosti a jak se liší romská populace ze stejných hledisek od všeobecné populace. Na základě analýzy dat SLDB11 jsme ukázali, že i když Romové v České republice představují převážně městské obyvatelstvo, kraje České republiky lze z hlediska charakteru romské populace rozdělit do čtyř základních typů. Propojení agregovaných dat SLDB11 o územní distribuci s daty o sociálně vyloučených lokalitách (SVL) z roku 2015 navíc ukazuje významný překryv romské populace s populací žijící v SVL. Z hlediska sociodemografické struktury jsme našli významné diference mezi

populací Romů, která se identifikuje pomocí národnosti, a populací Romů, kterou lze identifikovat pomocí romského jazyka. Srovnání romské populace (bez ohledu na způsob identifikace) a všeobecné populace ukazuje ještě výraznější rozdíly.

I když se cenzovní data z hlediska velikosti romské populace výrazně liší od expertních odhadů, představují jediný zdroj informací o územní distribuci těch osob, které lze na základě jejich uvedení národnosti či mateřského jazyka při Sčítání lidu k romské etnické skupině přiřadit. Námi provedená analýza může posloužit jako základ pro srovnání s výsledky aktuálně dokončeného Sčítání lidu 2021. Nabízí se srovnání například z hlediska našich tří výzkumných otázek, tedy jak se změnila populace romských osob identifikovaných při Sčítání lidu z hlediska způsobu identifikace, a též s přihlédnutím k sociodemografickým charakteristikám různě vymezené populace romských osob a také zda a případně jak se změnila tato populace z hlediska územní distribuce.

Reference

- Català-Oltra L, Arza-Porras J, La Parra-Casado D. (2021). Roma heteroidentification in the National Roma Integration Strategies of the European Union countries. *Ethnicities*, 21(4):730-750. doi:[10.1177/1468796820971129](https://doi.org/10.1177/1468796820971129)
- European Commission (2020). *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – A Union of Equality: EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation*, COM (2020) 620, Brussels, 7 October 2020. Naposledy staženo 23. 9. 2021 z: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9a007e7e-08ad-11eb-a511-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF
- Farkas, L. (2017). *Data collection in the field of ethnicity*. Luxembourg: European Union.
- Font, J., Méndez, M. (2013a). Introduction: The methodological challenges of surveying populations of immigrant origin. In J. Font & M. Méndez (Eds.), *Surveying Ethnic Minorities and Immigrant Populations: Methodological Challenges and Research Strategies* (pp. 11–42). Amsterdam University Press.
- Font, J., Méndez, M., (Eds.). (2013b). *Surveying Ethnic Minorities and Immigrant Populations Methodological Challenges and Research Strategies*. Amsterdam University Press.
- Joppke, Ch. (2007). Transformation of immigrant integration. Civic integration and antidiscrimination in the Netherlands, France, and Germany. *World Politics*, 59, pp. 243-73.
- Kappelhof, J. W. S. (2015). Face-to-face or sequential mixed-mode surveys among non-western minorities in the Netherlands: The effect of different survey designs on the possibility of nonresponse bias. *Journal of Official Statistics*, 31(1), 1-30. doi: <http://dx.doi.org/10.1515/jos-2015-0001>.

- Langhamrová, J., Fiala, T. (2008). Současná charakteristika romské populace a projekce jejího vývoje do roku 2050. In Jakoubek, M., Budilová, L. (eds.). *Romové a Cikáni – neznámí i známí. Interdisciplinární pohled*. Voznice, Leda, s. 94-122.
- Messing, V. (2014). Methodological puzzles of surveying Roma/Gypsy populations. *Ethnicities*, Volume 14(6), 811-829.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů). Dostupné z: <https://www.uoou.cz/uplne-zneni-gdpr/ds-6607/archiv=1&p1=3938>
- Simon, P. (2012). Collecting ethnic statistics in Europe: a review, *Ethnic and Racial Studies*, 35:8, 1366-1391. DOI: [10.1080/01419870.2011.607507](https://doi.org/10.1080/01419870.2011.607507)
- Šimíková, I., Jelínek, M., & Obrovská, L. (2019). *Analýza vhodných přístupů k určování etnické příslušnosti osob a sběru etnický senzitivních dat v prostředí ČR*. VÚPSV, v. v. i.

Zdroje dat

ČSÚ. Sčítání lidu, domů a bytů 2011.

Mapa sociálně vyloučených lokalit v ČR 2015 (MPSV, GAC spol. s.r.o.).

Kontakt

Laura Fónadová

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i | Research Institute for Labour and Social Affairs

Výzkumné centrum v Brně | Research centre in Brno

Joštova 10, 602 00 Brno, Czech Republic

laura.fonadova@vupsv.cz

Tomáš Katrňák

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i | Research Institute for Labour and Social Affairs

Výzkumné centrum v Brně | Research centre in Brno

Joštova 10, 602 00 Brno, Czech Republic

tomas.katrnak@vupsv.cz

Ivana Šimíková

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i | Research Institute for Labour and Social Affairs

Výzkumné centrum v Brně | Research centre in Brno

Joštova 10, 602 00 Brno, Czech Republic

ivana.simikova@vupsv.cz